

Helena Bönischová

Ma'ase merkava

starověká židovská mystika

Knih *Máase merkava* se zabývá fascinujícím pozdně starověkým mystickým textem, který vznikl v talmudickém období v židovském prostředí v oblasti Blízkého východu. Patří mezi několik málo textů, u nichž není pochybnost, že náleží k žánru *hejchalotické literatury*. Tak označujeme pozoruhodné, u nás téměř neznámé texty, obsahující záznamy o mystických vizích lidí, kteří si říkali *jordej merkava*. Tato literatura se obvykle datuje do prvních několika století obecného letopočtu, vychází však z ještě starších tradic z období druhého Chrámu. Především navazuje na vize proroka Ezechiela, který spatřil nebeský trůn – vůz, hebrejsky *merkava*.

Helena Bönischová

Ma'ase merkava

starověká židovská mystika

Nakladatelství P3K

Praha 2012

© Nakladatelství P3K, 2012

© Helena Bönischová, 2012

ISBN 978-80-87186-74-9 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87343-03-6 (eKniha – PDF)

Obsah

Předmluva autorky	7
1/ Úvod	11
2/ Nástin problematiky hejchalotické literatury	14
3/ Ma'ase merkava – rukopisné verze a vydání v moderní době	23
4/ Překlad	31
5/ Funkce a charakter textu	53
6/ Analýza jednotlivých prvků textu	61
<i>Předpoklady k mystickému výstupu</i>	61
<i>Cíl mystické vize</i>	62
<i>Trůn</i>	64
<i>Sedm paláců</i>	65
<i>Andělé</i>	70
<i>Problematika jednotlivých nebes</i>	74
<i>Typ mystiky</i>	76
<i>Antropomorfismus</i>	77
<i>Boží vlastnosti</i>	78
<i>Boží jméno</i>	83
<i>Tzv. nesmyslná slova</i>	86
<i>Šechina</i>	91
7/ Závěr	92
Použitá literatura	96

Předmluva autorky

S hejchalotickou literaturou jsem se poprvé setkala již někdy v roce 2005 a hned mě zaujala její nezvyklost a neobvyklost. Proto jsem ji začala hlouběji studovat, nejdříve jako celek s určitými konkrétními charakteristikami a později i jednotlivé texty v jejich odlišnosti. Jsou to mysticko-magické texty pocházející zřejmě z talmudické doby. Zatímco pozdější židovská mystika – kabala – je i v českém prostředí poměrně známá a řada kabalistických děl je dostupná i v češtině, texty hejchalotické literatury doposud česky vydány nebyly a tato literatura je v naší zemi širší odborné veřejnosti prakticky neznámá.

Tato práce přináší překlad části textu, známého v moderní době pod názvem *Ma'ase merkava*. Ve skutečnosti jde o souhrn celé řady krátkých textů. Přeloženy jsou celky, které spojuje jednotící téma mystického výstupu k Božímu trůnu. Nechci ale pouze přinést překlad textu, ale také seznámit čtenáře s tématem mystického výstupu k Božímu trůnu v mysticko-magické židovské literatuře pozdního starověku, jak ho nacházíme právě ve zmíněném textu.

Ma'ase merkava je text obsahově nesmírně zajímavý a proto jsem se rozhodla ho přeložit do českého jazyka původně jako součást své diplomové práce. Tato publikace obsahuje upravenou a přepracovanou verzi.

Při překladu takto starého textu však je zcela nezbytný podrobný komentář a analýza textu, protože mnohé obraty a formulace nejsou srozumitelné bez znalosti hlubšího kontextu a jedině odborný výklad umožní porozumět textu i lidem, kteří nejsou přímo odborníky v této oblasti. Mnohá slova a obraty mají totiž jiný význam, než se prvoplánově zdá, zatímco u dalších formulací není význam vůbec zřejmý.

Práce nepochybně není vyčerpávající, neboť hejchalotická literatura je dosud málo zpracovaná a přestože v posledních desetiletích vzrostl zájem o vědecké studium těchto textů a vyšlo několik desítek prací na toto téma, stále se ještě jedná o oblast poměrně neprozkoumanou. Tuto práci proto považuji spíše za drobný počáteční počín, který by chtěl vzbudit zájem o tyto texty i v českém prostředí a poukázat na starší vrstvy židovské mystiky, než je všeobecně známá kabala.

Za cenné rady a povzbuzení při vzniku první verze textu děkuji PhDr. Milanu Lyčkovi, Ph.D. a ThDr. Markétě Holubové, Th.D.

POZNÁMKY K TRANSKRIPCI A PRAVOPISU

Transkripce hebrejských výrazů

Používám transkripci, kterou uvádí Bedřich Nosek v komentáři k překladu *Pirkej Avot*. Pouze u slov Šema, Šechina nepřepisuji Šma, Šchina, jak by odpovídalo Noskově transkripci, ale přepisuji s „e“, protože je to takto v češtině již víceméně zavedeno.

Velká písmena

Při psaní velkých a malých písmen se přidržuji pravidel českého pravopisu. Protože v hebrejštině neexistuje rozlišení na velká a malá písmena, přidržuji se při přepisu hebrejských slov týchž pravidel.

U výrazů typu „ma'ase merkava“ píši velké písmeno tam, kde se jedná o název konkrétního díla a malé písmeno tam, kde se jedná o obecné pojmenování. Viz také poznámky 6 a 11.

„Trůn“ (v kapitole 4) píši s velkým písmenem, protože se jedná o Trůn Boží, jedinou věc svého druhu, a navíc je v textu i částečně personifikován. „Merkava“ píši s velkým písmenem, pokud se jedná o podnoží Trůnu. V tomto případě je v textu výraz „Merkava“ téměř synonymní s výrazem „Trůn“. Pokud však výraz

„merkava“ označuje jeden z mnoha ohnivých vozů (na nichž nespočívá žádný trůn), píše malé počáteční písmeno.

Výraz „gevura“ se v textu vyskytuje velmi často. Překládám ho jako „moc“ a většínou píše s malým počátečním písmenem, pouze na jednom místě (ř. 11 překladu), kde je toto slovo použito tak, že funguje jako Boží jméno, píše „Moc“.

Stejně tak píše velké písmeno ve spojení typu „Kráľ světa“ tam, kde toto spojení nahrazuje výraz „Bůh“, nikoli ale ve větě, kde je výčet Božích atributů – král světa, vládce apod. Podobně zacházím i se zájmenem „On“.

Přepis jmen andělských kategorií

U zavedených názvů se držím zavedeného českého přepisu, tedy cherubové, serafové, ostatní jen transkribuji z hebrejštiny – ofanim, chajot atd., protože počestování by bylo příliš násilné.

Kurzíva

Názvy děl, a to jak starých textů (*Ma'ase merkava*), tak i novějších děl (*Synopse zur Hekhalot Literatur*) píše pro lepší odlišení kurzívou. Označení středověkých rukopisů (O1531) kurzívou nepřepisují. Za názvy děl primární literatury považuji pro účely této práce zavedené názvy tak, jak se ustálily v moderní době. Jednotlivé verze téhož textu jsou v rukopisech někdy označeny nadpisem, který ale kurzívou nepřepisují – pouze v případě, že se jedná o zavedený alternativní název. Výrazy bible, mišna, talmud a Tóra kurzívou nepřepisují.

Příležitostně píše kurzívou i termín, který je z nějakého důvodu třeba odlišit (*jordej merkava, nesmyslná slova* atd.).

Zkratky

Při odkazování na bibli se držím ekumenického vydání.¹

Další zkratky:

o. l. (obecného letopočtu) = n. l.

př. o. l. (před obecným letopočtem) = př. n. l.

¹ Ekumenická rada církví: *Bible, ekumenický překlad*, Ústřední církevní nakladatelství, Praha 1988, 9.

I/ Úvod

Tato práce se zabývá fascinujícím pozdně starověkým mystickým textem, který vznikl v talmudickém období v židovském prostředí v oblasti Blízkého východu. Text je moderními badateli nazýván *Ma'ase merkava*, ve starověku však takto označován nebyl. Jeho původní název – existoval-li nějaký – neznáme. Stejně tak neznáme bližší okolnosti, čas a místo jeho vzniku.

Text se zachoval pouze v opisech v několika středověkých rukopisech. Je třeba podotknout, že nenajdeme ani dvě zcela totožné verze. Liší se jednak délkou, protože některé pasáže jsou v určitých verzích vypuštěny, naopak do některých verzí jsou určité pasáže přidány, a jednak větší či menší varianty najdeme i v obsahu jednotlivých částí. Je zřejmé, že se již od počátku jednalo o slepenec z více kratších celků, možná dodatečně pospojovaných vyprávěcí složkou.

Rukopisná verze, zvolená pro tuto práci, se skládá ze tří částí, které se od sebe liší obsahově i jazykově. První část se zabývá mystickým výstupem² tří známých rabínů³ sedmi nebeskými paláci k Božímu trůnu. Text poměrně podrobně popisuje jednotlivé nebeské sféry a nebeské bytosti, které je obývají. Vrcholem mystické vize je vidění Boha na trůnu.

² V některých hejchalotických textech je místo termínu „výstup“ uveden termín „sestup“. Je tomu tak např. v Hejchalot rabati. K problematice se blíže vyjadřuje např. Scholem, Gershom Gerhard: *Major Trends in Jewish Mysticism*, Schocken Publishing House, Jerusalem 1941, 46–47 a 87. Viz také pozn. 9.

³ Hlavními aktéry jsou tři rabíni – rabi Jišmael, který zde vystupuje v roli žáka, a rabi Akiva a rabi Nechunja, kteří vystupují v roli jeho učitelů. Podrobněji o nich v části 4.

Ve druhé části je uvedeno, jak přivolávat andělské bytosti, které člověku umožní naučit se zpaměti Tóru, jež představuje ústřední bod židovského náboženství. Její znalost měla (a dosud má) pro židovského učence naprosto zásadní význam, přestože dnes už není běžné učit se ji zpaměti. Jazyk této části je komplikovanější než v části předchozí, především proto, že zde najdeme velké množství tzv. *nesmyslných slov* – tj. slov, jejichž význam není na první pohled patrný (viz pozn. 246). Dále se zde dovíme různá jména andělů a tzv. pečetě, což jsou hesla, která se používala jako ochrana při nebeském výstupu. To všechno představuje silný magický prvek.

Na začátku třetí části najdeme dlouhý výčet andělských jmen bytostí nacházejících se v jednotlivých palácích, většinou ve formě výše zmíněných tzv. *nesmyslných slov*. Většina třetí části obsahuje komunikaci jednoho z rabínů s Andělem přítomnosti.⁴ Druhou a třetí část spojuje společný důraz na andělské bytosti a velké množství *nesmyslných slov*. Téma mystického výstupu je zde zcela okrajové.

Protože tato práce si klade za cíl analyzovat téma nebeského výstupu v textu *Ma'ase merkava*, zabývá se pouze první částí textu. Druhá a třetí část je zmíněna pouze tam, kde je třeba objasnit nějaký aspekt textu jako celku. Součástí práce je překlad první části textu z rukopisné verze O1531.

Text *Ma'ase merkava* patří mezi několik málo textů, u nichž není pochybnost, že k žánru hejchalotické literatury skutečně náleží. Lze ho tedy označit za typický hejchalotický text. Jeho jazykem je hebrejščina s příměsí aramejštiny, pouze v rukopisné verzi N8128 s celými aramejskými pasážemi.

Z dostupných rukopisných verzí jsem zvolila rukopis O1531, protože je považován za jeden z nejstarších, a tedy snad nejpůvodnějších, což je podpořeno i faktem, že neobsahuje aramejské pasáže, které byly nadevší pochybnost k textu přidány později. V překladu přihlížím

⁴ O angelologii viz níže v kapitole 6. Anděl přítomnosti je v jiných textech uveden jako „Anděl Jeho přítomnosti“, tj. přítomnosti Boží.

i k dalším rukopisným verzím, a to především na místech, jejichž význam je nejasný a kde se domnívám, že text obsahuje haplografie či interpolace, tzn. že byl v průběhu opisování pozměněn, ať již záměrně či chybou opisovače. V takových případech může porovnání s dalšími rukopisnými verzemi osvětlit původní význam slova či výrazu.

Téma mystického výstupu považuji za nesmírně zajímavé a významné nejen v úzkém kontextu hejchalotické literatury. Tento žánr nevznikl odděleně od okolního prostředí, ale naopak k jeho vzniku přispělo celé kulturní klima blízkovýchodní oblasti v období pozdního starověku, kde se mísily dohromady nejrůznější kulturní a náboženské vlivy – novoplatónská filozofie, rodící se rabínský judaismus, starší kněžské a prorocké židovské tradice, starověká gnóze, egyptské a perské vlivy, starověké magické tradice apod. Mnohé z těchto vlivů lze vysledovat i ve zkoumaném textu, ať již ve vrstvě obsahové či jazykové. Domnívám se proto, že tato práce by mohla být zajímavá nejen pro úzký okruh judaistů, ale i odborníků z příbuzných oborů, zabývajících se problematikou starověkého Blízkého východu, případně také pro zájemce o starověkou židovskou mystiku z řad laiků.